

LARS F TOBISSON:

Sverige och multinationella företag

Inställningen till multinationella företag har blivit mer positiv under senare år bl a då de kan erbjuda eftersökta

arbetstillfällen, skriver riksdagsman

Lars F Tobisson. Flera av Svergies mest

framgångsrika företag har fått en allt

starkare multinationell inriktning. Även

dessa företags investeringar i andra

länder bidrar till att öka exporten och

sysselsättningen i Sverige. På

socialistisk sida är man dock fortfarande

motståndare till dem. De passar inte in i

ett planekonomiskt system och deras

behandlig vållar problem i

löntagarfondsfrågan.

Det var inte länge sedan som stora internationella företag beskrevs som upphovet till nästan allt ont. Likt otympliga och okänsliga kolosser vältrade de sig fram och förkvävde vad rättvisesträvande och skönhetsälskande människor ansåg göra livet värt att leva. Under studentrevolten i slutet av 1960-talet uppfattades de multinationella företagen som inkarnationen av kapitalismens sista avskyvärda stadium.

Hetsen mot de internationella storföretagen nådde sin höjdpunkt i kritiken mot ITT:s roll i samband med störtandet av Allendes socialistiska regim i Chile. Då hade redan i flera år de stora biltillverkarna varit under attack från miljö- och konsumentkyddssynpunkt. De stora oljebolagen kallades "de sju systrar-na", och de ansågs kunna hantera såväl producent- som konsumentländer efter behag.

Positivare inställning

Under senare år har emellertid stämningläget undergått en påtaglig förändring. De multinationella företagen har tillåtits komma in från kylan. Som ett tecken på att de inte uppfattas som lika skrämmande som förr kan noteras, att de to m fått ett litet mjukt och gulligt smeknamn – "multisar".

Vad förklarar då denna omsvängning? En orsak är att de multinationella företagen har lagt om stil. De inser att de själva tjänar på att inte uppträda på ett utmanande sätt. Tvärtom söker de anpassa sig till de lokala förutsättningarna i de länder där de verkar. Om klimatet blir alltför kärvt, drar de sig hellre undan än tar strid.

Vidare har särskilt utvecklingen på oljemarknaden visat att inte ens jättelika internationella företag är allsmäktiga eller osårbara. Deras grepp om produktion och priser kunde skäligen enkelt brytas av en kartellbildning bland ett antal leverantörsländer, som inte ens stod på någon särskilt hög utvecklingsnivå.

Ytterligare en orsak till att inställningen numera är mindre avvisande är att vi efter en kort vistelse i överflödssamhället har återvänt till den mer hårdföra tillvaron under knapphetens kalla stjärna. De multinationella företagen förfogar ju i hög grad över dagens stora bristvara, nämligen arbetstillfällen. Politiker och fackliga ledare har blivit mer medvetna om det kloka i att inte bita den hand som bjuder på bröd. Och de är nog så angelägna om att nya produktionsanläggningar skall lokaliseras till just deras eget land.

Mest anmärkningsvärt under senare år är kanske de multinationella företagens roll i de u-länder som kommit att betecknas som NIC's, dvs newly industrialized countries. Bakom den snabba utvecklingen i bl a vissa sydostasiatiska och latinamerikanska länder ligger det förhållandet att regeringarna där bekämt sig till marknadsekonomin och öppnat sina gränser för utländskt investeringskapital. Man kan tom notera en attitydförändring från en del socialistiska länder på senare tid. Kina, Cuba, Zimbabwe och Angola tillhör dem som nu försöker dra till sig utländska företagsetableringar, vilket naturligtvis betyder att de i vissa avseenden får göra nog så betydande avsteg från vad ideologin föreskriver.

Vad är det då som gör att de multinationella företagen blivit attraktiva även i

kretsar, där de inte förefaller att så naturligt höra hemma? Den stora fördelen är naturligtvis att de vidgar marknaderna och effektiviserar förbindelserna över de nationella gränserna. De tar inom sig tillvara den internationella arbetsfördelningens och specialiseringens fördelar. Mycket väsentligt för samhällsutvecklingen är också deras roll som spridare av ny teknologi.

Svenska multinationella företag ökar

I ett svenskt perspektiv är multinationella företag inte bara utlandsägda storföretag som uppträder på den svenska marknaden. Många av våra egna verkstadsföretag har vuxit sig stora även med globala mått mätt. Det är i och för sig inte storleken utan andelen av världsmarknaden och produktionens fördelning på länder som bestämmer den multinationella karaktären. Med exempel från min egen valkrets Göteborg kan jag konstatera att SKF är en mera typisk "multis" än Volvo.

Det är ingen tvekan om att Sverige drar nytta av att flera av våra mest framgångsrika företag under senare tid fått en allt starkare multinationell inriktning. Ibland klagas det över att investeringar görs i andra länder än här hemma. Men det har vetenskapligt kunnat visas, att även i sådana fall främjas exporten och sysselsättningen i Sverige. I vissa inom industriländerna krympande branscher har en vidgning av verksamhetsfältet till andra länder visat sig vara enda utvägen. Hur skulle det tex ha sett ut i byggbranschen i dag, om inte svenska företag kunnat omsätta sitt kunnande i projekt

på vitt skilda håll i världen?

När vi talar om de multinationella företagens betydelse för svensk export, får vi inte glömma att dessa företag inte ens behöver ha ett svenskt ursprung. IBM är som bekant urtypen för ett amerikanskt bolag med avläggare runt om i världen. Men genom den långt drivna produktionsspecialiseringen har Svenska IBM utvecklats till ett av landets allra största exportföretag.

Det är förresten påfallande att när man studerar förteckningar över Sveriges mest lönsamma företag, dyker regelmässigt multinationella bolag upp i toppen. Från marknadsekonomisk utgångspunkt är detta ett bevis för att dessa företag betyder särskilt mycket för utvecklingen av vår välfärd.

Socialistiskt motstånd

Det är självklart att den position man intar i valet mellan marknadsekonomi och planekonomi spelar en stor roll för ens syn på multinationella företag. En intressant belysning av detta ger den diskussion som förts under senare år om den svenska oljeförsörjningen. Efter den första oljeprischocken, med åtföljande störningar av tillförseln, framstod det som naturligt för den dåvarande socialdemokratiska regeringen att starta ett statligt oljebolag, Svenska Petroleum. Vi moderater motsatte oss från första början detta förslag. Minst av allt i orostider tilltrorde vi ett nystartat svenskt företag några möjligheter att kunna mäta sig med väletablerade internationella företag med stora fonder av både kapital och erfarenhet. Vi menade att ett gott förhållande till de multinationella oljebolagen

skulle ge oss en större försörjningstrygghet än vad som kunde erbjudas av en svensk nybörjare, även om – eller kanske i synnerhet som – den stod under statligt beskydd och ledarskap.

Varför förekommer det då motstånd mot multinationella företag bland dem som bekänner sig till socialism och planekonomi? Den negativa inställningen hos fackliga organisationer förklaras främst av att de, trots slagorden om att proletärer i alla länder skall förenas, tydligen har svårare än företagare att samordna sina ansträngningar över nationsgränserna. På samma sätt som den internationella arbetarrörelsen misslyckades med att stoppa det första världskriget, så visar det sig att inför multinationella företag är varje lands fackliga sammanslutning sig själv nog.

Även vänsterpartier finner sig vara i ett underläge gentemot internationella storföretag. De har stora ambitioner när det gäller att styra och kontrollera det ekonomiska livet, men de tycks ha svårt att få några säkra grepp om internationella företag med goda möjligheter att röra sig över nationella gränser. Det begränsar regeringarnas handlingsfrihet när det gäller att tänka ut och genomföra högre skatter och nya skatter. Hänsynen till reaktioner hos de multinationella företagen utgör också en restriktion på den ekonomiska politiken. En alltför näringsfientlig inriktning kan snabbt leda till det som vänsterpolitiker kanske fruktar mest, nämligen förlorade arbetstillfällen. Det har blivit något av ett talesätt i näringspolitiska sammanhang att "big is bad, but small is beautiful". Så enkelt är det naturligtvis inte. Allt stort är inte dåligt, och allt som är smått är inte bra.

Förutsättningen för att internationella storföretag skall förbli livskraftiga är att de inte åldras utan anpassar sig till utvecklingens krav. Det finns naturligtvis hela tiden en risk att dessa stora byråkratier stelnar i formen. Men då tynar de ju också så småningom obevekligt bort.

De stora framstegen på informationsbehandlingens område öppnar möjligheter för en decentralisering av näringsliv och boende. Den främsta uppgiften för våra stora byråkratier – oavsett om de är statliga eller privata, lokala eller internationella – är ju att insamla, bearbeta och förmedla information. När detta i stället görs av datorn, kan nödvändiga upplysningar också snabbt och smidigt spridas till många små arbetsställen och bostadsorter.

Det är alltså inte nödvändigt så, att den tekniska utvecklingen gynnar stor-drift. Det finns ett stort och växande utrymme för de små arbetsenheterna. Och det är framför allt där som det finns dynamik och entreprenörsanda. Vi får aldrig glömma att man måste lära sig krypa innan man kan gå. Dagens stora företag – även de multinationella – har en gång varit små.

Löntagarfondsfrågan

Det skulle ha känts bra att sätta punkt här. Men i dagens läge går det inte att undvika att beröra det allt överskuggande hotet mot företagandet i Sverige – kollektiva löntagarfonder.

Jag satt själv i den stora löntagarfonds-

utredningen, som till slut ömkligen havererade i stor oenighet. Under utredningens gång författade nationalekonomen Nils Lundgren en intressant PM om löntagarfonderna och de internationella företagen. Utredningen kom fram till att problemet var svårlöst. Om det internationella kapitalet kom att hotas av konfiskation, skulle det alltid hinna sätta sig i säkerhet. Med det lämnades problemet åt sidan, och det berördes aldrig i slutredovisningen av utredningens arbete.

Socialdemokraternas senaste fondförslag tänker fånga in även utländska företags dotterbolag i Sverige genom att behandla varje juridisk person som skatteobjekt. Men samtidigt sägs socialdemokraterna nu gå till charmoffensiv för att locka utländska företag till Sverige. Ett något häpnadsväckande argument som då framförs är att utländska företag nog skall slippa att omfattas av det löntagarfondssystem som ju i övrigt utmålats som en sådan välsignelse för svenskt näringsliv.

Denna kluvna inställning är på något sätt betecknande för socialdemokraternas syn på enskild företagsamhet – både små familjeföretag och stora multinationella bolag. De tycker inte om dem men kan inte klara sig utan dem.

Då är det lättare att bekänna sig till den liberala marknadsprincipen. De företag som är lönsamma är definitions-mässigt också nyttiga. Eller för att travestera en tidigare amerikansk finansminister: "När det går bra för LM, SKF och för den delen även för Svenska IBM, då går det bra för Sverige!"